TA’LIM SIFATINI YAXSHILASHDA ENERGAYZERLARNING ROLI

Ochilova Mavluda To‘rayevna
Buxoro tuman 1-son texnikumi o’qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23980032

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim sifatini yaxshilashda energayzerlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati, ularning o‘quvchilarning bilish faolligi, diqqat-e’tibori, motivatsiyasi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, energayzerlarni ta’lim jarayoniga tatbiq etishning metodik xususiyatlari, ularning samaradorligini baholash mezonlari hamda kasbiy ta’lim muassasalarida qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilingan. Maqolada energayzerlarni maqsadli rejalashtirish va interfaol pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirish yuzasidan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: ta’lim sifati, energayzer, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, motivatsiya, bilish faolligi, kasbiy ta’lim, hamkorlikda o‘qitish.

Аннотация: В статье рассматривается педагогическое значение использования энергайзеров в повышении качества образования, их роль в развитии познавательной активности, внимания, мотивации и навыков командной работы обучающихся. Анализируются методические особенности применения энергайзеров в образовательном процессе, критерии оценки их эффективности и возможности использования в учреждениях профессионального образования. Представлены практические рекомендации по целенаправленному планированию энергайзеров и их сочетанию с интерактивными педагогическими методами.
Ключевые слова: качество образования, энергайзеры, интерактивные методы, педагогические технологии, мотивация, познавательная активность, профессиональное образование, сотрудничество.

Abstract: This article examines the pedagogical significance of energizers in improving the quality of education. It explores their role in enhancing students’ attention, learning motivation, cognitive engagement, and teamwork skills. The article also discusses methodological approaches to integrating energizers into lessons, criteria for evaluating their effectiveness, and opportunities for their application in vocational education. Practical recommendations are provided for purposeful planning and combining energizers with interactive teaching methods.
Keywords: quality of education, energizers, interactive methods, educational technologies, motivation, student engagement, vocational education, collaborative learning.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda o‘quvchini tayyor bilimlarni qabul qiluvchi shaxs sifatida emas, balki ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

An’anaviy darslarda uzoq vaqt davomida bir xil faoliyat bilan shug‘ullanish ayrim o‘quvchilarda charchoq, diqqatning susayishi va mashg‘ulotga qiziqishning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli dars jarayonida o‘quvchilar faolligini tiklash, ularni o‘zaro muloqotga jalb qilish va ijobiy ta’lim muhitini yaratishga xizmat qiluvchi metodlardan foydalanish muhimdir.

Shunday metodlardan biri energayzerlar hisoblanadi. Energayzerlar qisqa vaqt ichida o‘quvchilarning e’tiborini faollashtirish, harakatga undash, fikrlash jarayonini jonlantirish va jamoaviy hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan mashqlardir.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, energayzerlardan maqsadli foydalanish darsni tashkil etish sifatini yaxshilashga ko‘maklashadi. Biroq ularning samaradorligi mashqning qiziqarliligi bilangina emas, balki ta’lim maqsadlariga muvofiqligi, o‘quvchilar ehtiyojlariga mosligi va o‘quv natijalariga ta’siri bilan ham belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. Tadqiqotning maqsadi ta’lim sifatini yaxshilashda energayzerlarning pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish hamda ulardan samarali foydalanish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- energayzer tushunchasining mazmuni va pedagogik xususiyatlarini yoritish;
- energayzerlarning o‘quvchilar faolligi va motivatsiyasiga ta’sirini tahlil qilish;
- ularni dars jarayonida qo‘llash usullarini aniqlash;
- energayzerlar samaradorligini baholash mezonlarini taklif etish;
- kasbiy ta’lim muassasalari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodlari. Maqolani tayyorlashda pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va pedagogik kuzatuvga asoslangan metodik yondashuvlardan foydalanish nazarda tutilgan. Ushbu metodlar energayzerlarning ta’lim jarayonidagi vazifalarini tizimlashtirish, ularni qo‘llash shartlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Ta’kidlash joizki, mazkur maqolada maxsus tajriba-sinov natijalari yoki statistik ko‘rsatkichlar keltirilmagan. Shu sababli energayzerlarning ta’lim natijalariga aniq miqdoriy ta’siri alohida empirik tadqiqot orqali tekshirilishi lozim.

Asosiy qism

1. Energayzerlarning mazmuni va pedagogik ahamiyati. Energayzerlar — ta’lim jarayonida o‘quvchilarning diqqatini qayta jamlash, jismoniy va aqliy faolligini qo‘llab-quvvatlash, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda o‘zaro hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan qisqa mashqlardir.

Ular harakatli o‘yinlar, tezkor savol-javoblar, mantiqiy topshiriqlar, ijodiy mashqlar va guruhiy faoliyat shaklida tashkil etilishi mumkin. Energayzerlar odatda bir necha daqiqa davom etadi va darsning asosiy mazmuniga xalaqit bermasligi kerak.

Pedagogik nuqtayi nazardan energayzerlar o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishga xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalashi, tengdoshlari bilan muloqot qilishi va muayyan topshiriqni birgalikda bajarishi uchun imkoniyat yaratiladi.

Energayzerlarning ahamiyati quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

Birinchidan, motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash. Qiziqarli va maqsadli mashqlar o‘quvchilarning darsga jalb etilishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, diqqatni qayta jamlash. Qisqa faoliyat almashinuvi o‘quvchilarga bir xil mashg‘ulotdan keyin e’tiborini yangidan yo‘naltirish imkonini beradi.

Uchinchidan, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish. Juftlik va guruh shaklidagi mashqlar tinglash, hamkorlik qilish va fikr almashish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

To‘rtinchidan, qulay psixologik muhitni shakllantirish. O‘quvchilarning o‘zaro tanishishi va erkin muloqoti darsdagi ishonch muhitini yaxshilashi mumkin.

2. Energayzerlarning ta'lim sifatiga ta'siri. Ta'lim sifati faqat o'quvchining ma'lumotni eslab qolishi bilan emas, balki olgan bilimlarini tushunishi, amaliyotda qo'llashi, mustaqil fikrlashi va muammolarni hal qila olishi bilan ham belgilanadi.

Energayzerlar ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, mavzu bo'yicha tezkor savol-javob o'quvchilarning avvalgi bilimlarini faollashtiradi. Mantiqiy topshiriqlar esa ulardan mavjud bilimlarni yangi vaziyatda qo'llashni talab qiladi.

Bunda energayzerlar ta'lim mazmunining o'rnini bosmaydi. Ular yangi bilimlarni tushuntirish, mustahkamlash, mustaqil topshiriqlar va baholash kabi metodlar bilan uyg'unlashganda foydali natija berishi mumkin.

O'qituvchi energayzerlardan foydalanish natijasini o'quvchilarning darsdagi ishtiroki, savollarga javob berishi, guruhiy vazifalarni bajarishi va mavzu bo'yicha bilimlarini namoyish etishi orqali kuzatishi mumkin.

3. Kasbiy ta'lim muassasalarida energayzerlardan foydalanish. Kasbiy ta'lim muassasalarida o'quvchilarga nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy va kasbiy kompetensiyalarni ham shakllantirish talab etiladi. Shu sababli energayzerlarni o'quv fanlarining mazmuniga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Masalan, iqtisodiyot fanida "Tezkor iqtisodiy savollar" mashqidan foydalanish mumkin. O'qituvchi "Talab nima?", "Narx qanday shakllanadi?", "Daromad va foyda o'rtasidagi farq nimada?" kabi savollarni beradi. O'quvchilar qisqa va aniq javoblar orqali mavjud bilimlarini faollashtiradilar.

Savdo yo'nalishida tahsil olayotgan o'quvchilar uchun "Xaridor va sotuvchi" mashqi tashkil etilishi mumkin. Bir o'quvchi xaridor, ikkinchisi sotuvchi rolini bajaradi. Ular mahsulotni tanlash, narxni tushuntirish va xaridor bilan muomala qilish vaziyatini qisqa tarzda namoyish etadilar.

Kompyuter tarmoqlari va IT servis yo'nalishida esa "Atamani top" energayzeridan foydalanish mumkin. O'qituvchi qurilma yoki texnologiyaning vazifasini ta'riflaydi, o'quvchilar esa uning nomini topadilar.

Bunday mashqlar o'quvchilarni kasbiy vaziyatlarga tayyorlash, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va nazariy tushunchalarni takrorlashga yordam beradi.

4. Energayzerlarni samarali tashkil etish shartlari. Energayzerlardan foydalanish samaradorligi ularning puxta tanlanishi va to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. O'qituvchi quyidagi tamoyillarga amal qilishi maqsadga muvofiq:

1. **Maqsadga muvofiqlik.** Har bir mashq darsning muayyan vazifasiga xizmat qilishi kerak.
2. **Qisqa davomiylik.** Energayzer asosiy o'quv faoliyatiga ajratilgan vaqtni sezilarli darajada kamaytirmasligi lozim.
3. **Barchani jalb etish.** Mashqlar o'quvchilarning individual xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olishi kerak.
4. **Xavfsizlik va qulaylik.** Harakatli mashqlar xonadagi sharoitga mos va xavfsiz tashkil etilishi zarur.
5. **Ixtiyoriy ishtirok imkoniyati.** Jismoniy harakat yoki omma oldida chiqish ayrim o'quvchilar uchun noqulay bo'lishi mumkin. Shu sababli muqobil ishtirok shakllari taklif etilishi lozim.

6. Natijani kuzatish. O'qituvchi mashqdan keyin o'quvchilarning faolligi va mavzuni o'zlashtirish darajasini baholashi kerak.

5. Energayzerlar samaradorligini baholash mezonlari. Energayzerlarning foydasini aniqlash uchun ularni muntazam ravishda kuzatish va natijalarni tahlil qilish tavsiya etiladi. Bunda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

- o'quvchilarning mashg'ulotdagi ishtirok darajasi;

- savollarga javob berish va fikr bildirish faolligi;
- guruhda ishlash va hamkorlik qilish ko‘nikmalari;
- mashqdan keyin diqqatni asosiy mavzuga yo‘naltirish;
- dars maqsadiga mos topshiriqlarni bajarish natijalari.

O‘qituvchi energayzer qo‘llanilgan va qo‘llanilmagan darslardagi kuzatuvlarni taqqoslashi mumkin. Biroq adolatli xulosa chiqarish uchun mavzu murakkabligi, dars vaqti, o‘quvchilar tarkibi va boshqa omillar ham hisobga olinishi zarur.

Shu tariqa energayzerlar haqidagi xulosalar faqat subyektiv taassurotlarga emas, balki kuzatuv va o‘quv natijalariga ham tayanishi mumkin.

Ilmiy yangilik va amaliy ahamiyat. Maqolaning amaliy-metodik yangiligi energayzerlarni faqat hordiq chiqarish yoki darsni jonlantirish vositasi sifatida emas, balki ta’lim maqsadlari bilan bog‘langan, natijasi kuzatiladigan pedagogik faoliyat sifatida tashkil etish yondashuvini taklif qilishdan iborat.

Maqolada energayzerlarni tanlash, kasbiy fanlarga moslashtirish va ularning samaradorligini baholash uchun mezonlar tizimi umumlashtirildi. Taklif etilgan yondashuv pedagoglarga mashqlarni o‘quvchilarning ehtiyojlari va dars mazmuniga muvofiq tanlashda yordam berishi mumkin.

Ushbu yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, u ortiqcha jihozlarni talab qilmaydigan, qisqa vaqt ichida tashkil etiladigan va turli fanlarga moslashtiriladigan mashqlardan foydalanish imkonini beradi.

Xulosa va tavsiyalar. O‘rganilgan pedagogik yondashuvlar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, energayzerlar o‘quvchilarning diqqatini qayta jamlash, darsdagi faolligini qo‘llab-quvvatlash va ijobiy ta’lim muhitini yaratishda yordamchi pedagogik vosita hisoblanadi.

Ikkinchidan, ularni dars mazmuniga mos ravishda tanlash o‘quvchilarning muloqot, hamkorlik, mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘maklashadi.

Uchinchidan, kasbiy ta’limda energayzerlarni real kasbiy vaziyatlar, rolli o‘yinlar va amaliy topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish o‘quv jarayonini hayotiy misollar bilan boyitadi.

To‘rtinchidan, energayzerlarning samaradorligi ularning soni yoki qiziqarliligi bilan emas, balki dars maqsadiga muvofiqligi va o‘quv natijalariga qo‘shgan hissasi bilan baholanishi kerak.

Shu asosda pedagoglarga energayzerlarni darsning aniq bosqichiga rejalashtirish, barcha o‘quvchilar uchun qulay ishtirok imkoniyatini yaratish va mashq natijalarini kuzatib borish tavsiya etiladi. Kelgusida turli fanlar va ta’lim bosqichlarida energayzerlarning samaradorligini tajriba-sinov ishlari orqali o‘rganish ushbu yo‘nalishning ilmiy asoslarini yanada mustahkamlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO, 2021.
3. Johnson, D. W., Johnson, R. T., Smith, K. A. Active Learning: Cooperation in the College Classroom. Edina, Minnesota: Interaction Book Company, 1998.
4. Prince, M. Does Active Learning Work? A Review of the Research. Journal of Engineering Education, 2004, 93(3), 223–231.
5. Freeman, S. et al. Active Learning Increases Student Performance in Science, Engineering, and Mathematics. Proceedings of the National Academy of Sciences, 2014, 111(23), 8410–8415.